

Ab Weegenaar: 'Doorgaan met het laten horen van nieuwe muziek'

Hij stond al langere tijd op het verlanglijstje van *De Orgelvriend* voor een interview: Ab Weegenaar, sinds 1995 hoofdorganist van de Bovenkerk in Kampen. Er is veel gebeurd in de Bovenkerk sinds zijn organistschap. Zo is de Bovenkerk een plek geworden waar niet alleen de orgelcultuur, maar ook de koorcultuur meer en meer bloeit. Het belangrijkste wapenfeit op orgelgebied was de spectaculaire toename van het aantal orgels in de Bovenkerk: in ruim tien jaar tijd van één naar drie. De laatste aanwinst is het continuo-orgel, dat in opdracht van Weegenaar werd gebouwd. Toen dat in december 2011 gereed was, werd het de hoogste tijd om eens bij te praten. En ondanks zijn drukke agenda maakt Ab Weegenaar graag tijd voor een prettig gesprek.

LEX GUNNINK
(TEKST EN FOTO'S)

Ab, je bent in 1995 benoemd tot hoofdorganist van de Bovenkerk in Kampen. Hoe is je benoeming indertijd tot stand gekomen?

“Toen de vacature werd geplaatst leidde dat tot ongeveer veertig sollicitaties. Op basis van die schriftelijke sollicitaties zijn er toen drie organisten uitgenodigd om een kerkdienst te begeleiden in de Bovenkerk. Lucas Lindeboom, de toenmalige organist van de Grote Kerk in Zwolle, vond dat ik in Kampen moest solliciteren. Ik stond eerlijk gezegd niet te trappelen, want ik had het in de Grote Kerk te Wageningen goed naar mijn zin. Ik schreef dus toch maar een brief, maar behoorde niet tot het drietal dat werd uitgenodigd; ik kreeg een keurige bedankbrief thuis. Maar toen kwam er een onverwachte wending: het drietal werd alle drie te licht bevonden door de jury, bestaande uit Johan van Dommele, Klaas Jan Mulder, Jos van der Kooij en Charles de Wolff. En toen kreeg ik opeens een herkansing: ik werd gebeld of ik alsnog mee wilde doen. Dus ik heb een kerkdienst begeleid, heel onbevangen eigenlijk. Ik had niets te verliezen. Daarna volgde een tweede uitnodiging, om proef te spelen op een zaterdag. Dat ging als volgt: je kreeg, pal vóór de dienst, een ouderwets orgelbriefje. Daarop stond precies wat je moest doen: een voorspel zus, een partita zo, in die en die stijl, en dat dus zonder enige voorbereiding. Verder moest ik op die dag een groot werk uit de orgelliteratuur spelen. Ik had op dat moment nog geen diploma Uitvoerend Musicus voor Orgel, maar al wel een eerstegraads bevoegdheid kerkmuziek. Bijna tot mijn eigen verbazing werd ik zo in Kampen benoemd! Voorwaarde was wel dat ik alsnog mijn UM-diploma zou halen. Ik heb toen gestudeerd bij Theo Jellema en gaf het presentatieconcert in de Bovenkerk met onder andere Regers ‘Straf mich nicht ...’”

En zo werd je de opvolger van Willem Hendrik Zwart, een organist met een heel eigen gezicht ...

“De valkuil, waar ik vooral niet in moest trappen, is proberen hem na te doen. Bijvoorbeeld door zijn repertoire te imiteren. De familie Zwart had er in het begin wel even moeite mee, maar is later heel sportief omgegaan met het gegeven dat er niet opnieuw een Zwart werd benoemd. En dan wil ik speciaal even de naam van Jan Quintus noemen. Hij stond als eerste bij mij op de stoep met een fles wijn om me te feliciteren toen ik hier tien jaar organist was. Dat vond ik een mooi gebaar van hem!”

In 1999 werd de Bovenkerk verrijkt met een tweede orgel, het Reil-koororgel. Voegt het iets toe aan de mogelijkheden van het Hinsz-orgel?

“Ik heb wel eens gespeeld met de gedachte om een groot romantisch Engels orgel naar de Bovenkerk te halen. Het koororgel is immers geschonken door Henk Stoel, die ook een grote voorliefde heeft voor de Engelse kerkmuziektraditie en die aan de wieg stond van het Kampen Boys Choir. Vanuit dat perspectief gezien zou een romantisch Engels orgel logisch zijn geweest. Maar het was ook de bedoeling om het orgel in te zetten bij de informele zaterdagmiddagconcerten, onder andere in samenspel met andere instrumentalisten. Daarom is het orgel ook op de toonhoogte van a¹ is 440 Hertz gezet. Oorspronkelijk was het plan om een koororgel neer te zetten van ongeveer veertien registers. Zoals bekend is het daarna een beetje uit de hand gelopen ...”

De afgelopen jaren is er een enorme opbloei geweest van de koorcultuur in de Bovenkerk. De Nederlandse Bachvereniging is er kind aan huis en vervolgens werd het Kampen Boys Choir en het Bovenkerk Kamerkoor opgericht. Waren dat jouw initiatieven?

“Nee, dat zijn geen ontwikkelingen die ik allemaal zelf gepland heb. Ik had zitting in het bestuur van de Stichting Koororgel en die heeft het initiatief genomen om de Bachvereniging naar Kampen te halen. Daarbij speelde Henk Stoel een belangrijke rol en het is ook zijn verdienste geweest dat er een koorschool werd opgericht. Daaruit is vervolgens het Kampen Boys Choir voortgekomen. Het Bovenkerk Kamerkoor is tot stand gekomen onder auspiciën van de Stichting Koororgel, nadat het koororgel tot stand was gekomen. Maar het was wel mijn initiatief om aanvullend coördinatie te gaan studeren omdat ik ook dirigent ben van verschillende koren, ‘Immanuel’ in Meppel en de Christelijke Oratorium Vereniging in Dieren. Ik sta al vanaf mijn veertiende voor een koor en ik heb als orkestmusicus ook meer dan eens vóór het orkest gestaan. Op een gegeven moment had ik de behoefte om dat te professionaliseren.”

Nog een ontwikkeling uit het afgelopen decennium: het Hinsz-compositieconcours. Maar de composities, die uit dat concours zijn voortgekomen, worden nauwelijks gespeeld ...

“Dat wil ik toch enigszins nuanceren. Die composities worden wél gespeeld in het Orgelpark te Amsterdam. Maar dat heeft alles te maken met de huidige stand van zaken in onze orgelcultuur. Ik probeer bijvoorbeeld in mijn orgelconcerten regelmatig te programmeren volgens de ‘sandwichformule’: tussen twee geliefde orgelwerken in plaats ik een minder toegankelijk stuk. Maar lang niet iedereen is daarvan gecharmeerd. De orgelcultuur heeft het ongelooflijk moeilijk. Bovendien heb je ook te maken met de versnippering in de muziekcultuur. Mensen die naar een orgelconcert gaan, bezoeken niet of nauwelijks een concert van een symfonieorkest met bijvoorbeeld muziek van Stravinsky of Shostakovich. En anderzijds komt het orkest-

publiek vrijwel nooit luisteren naar een orgelconcert. Maar deze verzuchting is niet nieuw: Feike Asma had er al last van. Ook Asma programmeerde nieuwere muziek, van componisten als Monnikendam bijvoorbeeld, en dat nam niet iedereen hem in dank af. Je móet doorgaan met het laten horen van nieuwe muziek vind ik, en ik haal ook heel bewust een organist als Jan Hage naar de Bovenkerk, een specialist op het gebied van nieuwe orgelmuziek die de meest onspeelbare stukken kan uitvoeren. Programmeren is een kunst op zich, daar moet ik vaak flink over nadenken. Als fagottist bij Het Gelders Orkest was ik tevens lid van de artistieke commissie, dus dan hou je je ook bezig met zaken als programmeren, bijvoorbeeld de mis van Stravinsky tegenover een mis van Mozart in één programma. Dat soort contrasten breng ik ook graag tot stand in de programma’s van de koren die ik dirigeer.”

Hoe ziet jouw werkweek eruit? Orgel-spelen, fagot spelen, lesgeven, dirigeren, vergaderen ...

Onlangs heb ik nog fagot gespeeld, bij een Bach-cantatedienst in de Burgwalkerk. Ik studeer natuurlijk heel veel orgel en ik heb veertig orgelleerlingen. Dat lijkt misschien erg veel, maar ik geef die leerlingen niet allemaal wekelijks les. Het zijn voornamelijk amateurorganisten, die eens in de twee tot drie weken les van me krijgen. En daar zitten echt getalenteerde mensen bij! Daar geniet ik enorm van. Verder komen er ook leerlingen van de middelbare school in Kampen, het Pieter Zandt-College. En dan natuurlijk mijn drie koren, waar ook behoorlijk wat voorbereiding mee gemoeid is. Verder nog het overleg, vergaderen met de kerkvoogdij en met andere besturen. En ten slotte het gastheerschap van de Bovenkerk: rondleidingen en demonstraties van het orgel. Eerlijk gezegd heb ik geen flauw idee hoeveel uur ik in de week maak, maar het is

wel enorm afwisselend en daardoor blijft het ook zo boeiend. Het is wel eens vervelend om in de winter in de Bovenkerk orgel te studeren bij een temperatuur van twee graden boven nul. Je komt dan helemaal verkleumd thuis.”

Nog even over het befaamde Hinsz-orgel. Tegenwoordig is een spelletje uit vroeger tijden opnieuw op televisie: wie van de drie. Drie personen geven zich uit voor één en dezelfde persoon. Soms lijkt het ook wel eens of er drie Hinsz-orgels in de Bovenkerk zijn: een Noord-Duits barokorgel, een universeel orgel waarop je bijna alles kunt spelen én een orgel dat bij uitstek geschikt is voor Nederlandse koraalbewerkingen. Wil het échte Hinsz-orgel nu opstaan?!

“Mijn stelling is: op een mooi orgel kun je (bijna) alles spelen. Om te beginnen: het Hinsz-orgel is géén barokorgel. Hinsz heeft veel bestaand pijpwerk uit de vorige orgels (van Jan Morlet en Jan Slegel) overgenomen en heeft dat ‘verhinszd’, heeft het milder

en ronder gemaakt. Zijn klankwereld heeft weinig te maken met die van Schnitger. Vergelijk ook maar eens de kas met die van het Zwolse Schnitger-orgel: wát een verschil in uiterlijk! Het Hinsz-orgel heeft grote, sierlijke rondingen, heel galant. Dat geldt ook voor de klank: het is een galant instrument, geschikt voor muziek uit de galante tijd. Kampen was een rijke Hanzestad, dus het orgel werd steeds aangepast aan iedere nieuwe mode, in tegenstelling tot de orgels op het Groninger platteland bijvoorbeeld. Maar vergis je vooral niet in de factor ‘akoestiek’ van de Bovenkerk. De akoestiek is hier volkomen uniek. Bij wijze van spreken zou ieder orgel dat in deze kerk wordt geplaatst, volkomen tot zijn recht komen vanwege die akoestiek. Als ik de kerk binnenloop en een leerling van mij speelt orgel, dan kan ik vaak in eerste instantie niet eens horen wélk orgel er bespeeld wordt. Die kerk doet iets met de orgelklank, wat heel eigen is voor deze kerk. De klankverschillen

tussen die 'drie Hinsz-orgels' ontstaan door het verschillend registreren. Als je hier een heel puur barokplenum trekt, dus uitsluitend prestantmensuren, krijg je een prachtig helder plenum. Maar o wee zodra je er één fluit bij trekt, dan wordt de klank onmiddellijk dik. En dan krijg je die klank die veel mensen inderdaad zo goed kennen uit de school van de Nederlandse koraalbewerkingen. Anderzijds was mijn voorganger niet direct gecharmeerd van de (nieuwe) Scherp van het hoofdwerk. Dus die 'verschillende' Hinsz-orgels bestaan bij de gratie van het feit dat iedereen weer anders registreert op dit orgel. Overigens kon ook Klaas Jan Mulder heel precies en 'zuinig' op dit orgel registreren! En niet alleen de manier van registreren verschilt, ook de manier van luisteren. Mensen die een barokorgel willen horen, gaan dicht bij het orgel zitten. Liefhebbers van koraalbewerkingen gaan eerder bij het koorhek zitten, die willen graag veel galm bij de klank."

De Bovenkerk is nu verrijkt met een derde orgel, het positief voor continuo-doeleinden. Waar en wanneer gaat het gebruikt worden?

"Het positief gaat in ieder geval gebruikt worden bij het Bovenkerk Kamerkoor. De akoestiek van de Bovenkerk is prachtig, maar leidt tot problemen met de verstaanbaarheid van een koor vanwege de enorme hoogte van de kerk, maar liefst zevenentwintig meter in het schip. Je zoekt dus naar een lager gedeelte van de kerk, waar je een koor kunt laten zingen. Als je dan het koororgel wilt inzetten, moet je met allerlei spiegels

of monitoren gaan werken. Dus ik wilde een verplaatsbaar orgel. Verder heb ik problemen met het fenomeen kistorgel. Ten eerste: de pijpen zijn verstopt in een kistje, de naam zegt het al. Ten tweede: de mensuur is meestal de helft van de pijpen in een normaal orgel. Het resultaat is dan, dat je het kistorgel even hoort in het eerste en in het laatste akkoord van een werk, en tussenin murmelt het bijna onhoorbaar verder. En dan heb ik ook nog problemen met het registreren met een achtvoets- en een viervoets-register op zo'n orgel. In feite ben je dan bezig om octaafparallellen bij elkaar te registreren, en dat in uiterst polyfone muziek zoals Bachs motetten. Er is niets authentieks aan een kistorgel, het is een twintigste-eeuwse uitvinding. Vroeger werd er gewoon continuo gespeeld vanuit het rugpositief of het borstwerk. Ik ging met mijn plan voor een 'éénregisterig' continuo-positief naar diverse orgelmakers, maar ik werd wazig aangekeken. 'Maar daar moet toch ook een viervoet op?' vroegen ze dan. Nee dus. Continuo spelen vereist goede smaak en kennis van zaken van de continuospeler, dus de meeste in druk uitgewerkte continuo-partijen kunnen wat mij betreft zó de prullenbak in. Ik zal dus geen viervoet bijtrekken, maar ik 'registreer' met de vingertoppen: als de expressie er om vraagt, voeg ik extra akkoordnoten toe en andersom. Ik heb wel eens een mooi orgel gezien met één achtvoets register, maar dan stond het pijpwerk toch weer in een kist, een kistorgel dus. Uiteindelijk wilden verschillende orgelmakers wel een orgel met één register maken, maar wel met een

behoorlijke levertijd, want er moest eerst een tekening gemaakt worden. Uiteindelijk vond ik in Sicco Steendam een gesprekspartner die me begreep. Hij maakte, uit de hand, een schetsje voor me. Na nog wat schaven kwamen we er samen uit; zó moet het worden. Enkele collega-orgelmakers waren 'not amused' door die gang van zaken. Het zij zo."

Heb je nog een grote wens, een droom, die je als organist van de Bovenkerk vervuld wilt zien?

"Ik heb eerder een grote zorg: dat dit gebouw, de Bovenkerk, een kerk blijft. Zodra het in handen komt van een of andere stichting, is dat de doodsteek voor je werk als organist. En ook hier loopt het kerkbezoek merkbaar terug. Verder hoop ik dat de zomerserie met orgelconcerten goed blijft lopen. We hebben de tering al naar de nering gezet door van twee orgelconcerten per week in de zomermaanden terug te gaan naar één. We proberen een kwalitatief hoogwaardige zomerserie neer te zetten met 'voor elck wat wils' en tegelijkertijd ook de begroting daarvan sluitend te houden. Wat dat laatste aspect betreft, om die reden moeten we soms een grote naam laten lopen die we graag hadden laten concerner in de Bovenkerk. Ik hoop van harte dat het me gegeven is om te zijner tijd de pensioengerechtigde leeftijd te halen, waarbij de Bovenkerk nog een kerk is en waarbij we nog steeds een mooie concertserie hebben!"

Kampen, Bovenkerk, Continuo-orgel
Bouwer: Sicco Steendam, Roodeschool, 2011*
ingebruikname op 5 december 2011.

Dispositie: Holpijp 8 (C-H eiken, c-c³ metaal)
Klavieromvang: CDEFGA-c³ (kort octaaf)
Stemming: Kellner; het pijpwerk is voorzien van de nodige overlengte, zodat een andere stemming eenvoudig kan worden gerealiseerd.
Eiken kas, boventoetsen en bakstukken ebben, klavierbeleg been

* Het orgel is op het plaatje boven het klavier enigszins 'gepostdateerd'.

